

РАРИТЕТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ПОВЕРНЕННЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Повернені шевченківські раритети / Авт. проекту С. Гальченко; упорядкування, наук. опис колекцій, приміт. С. Гальченка, Н. Лисенко. — Дніпродзержинськ: Видавничий дім “Андрій”, 2010. — 288 с., 514 іл.

Переосмислення творчості Т. Шевченка – одна з передумов існування української нації. Шевченківське слово стало джерелом народження української національної ідентичності. Поштовхом до переосмислення сьогодні мало би бути новітнє прочитання творчості майстра в контексті наявного розвитку методів і підходів, що існують у західному літературознавстві та в західноєвропейській гуманітарній думці. Розуміння Шевченка має поглиблюватися, а новітні методи могли б тільки допомогти в цьому процесі.

У статті “Хтось має починати!” Наталя Кузякіна писала про ювілей “Народного Малахія” М. Куліша. Так-от, аби вшанувати цей дивовижний твір, у Херсонському педінституті провели науково-теоретичну конференцію. Та “коли попросили, щоб підняли руки студенти (а їх у залі було близько ста), які читали “97”, жоден не підняв руки! Для чого ж та мильна бульбашка – конференція!” [1, 8], – іронічно й печально запитує Наталя Борисівна. Щось подібне, на жаль, маємо й у 2011 році з Т. Шевченком.

На щастя, в українському літературознавстві з’являються якісні видання, які допомагають читачеві наблизитися у своєму внутрішньому, індивідуально-психологічному часі до великого часу Т. Шевченка. Таким стало й нове видання “Повернені шевченківські раритети”. Прикметно, що книжка побачила світ за підтримки Американського посольського фонду зі збереження культурної спадщини. Мабуть, представники цього Фонду розуміють, наскільки грандіозний і потрібний такий проект. Шевченко – це людина рівня А. Лінкольна чи Дж. Вашингтона; це творець національної державності, демократії, простору історичної свободи та державної культури. Чарівний фоліант видрукувано у Дніпродзержинську у Видавничому домі “Андрій”.

“Раритетне” видання складається з таких розділів: “Тарас” (портрети Шевченка),

“Раритети” (рідкісні офорти, фрагменти з авторських рукописів рідкісних творів Шевченка), “Рідні. Друзі. Послідовники. Дослідники”, “Шевченківський Київ”, “Простір”, “Меморії”, “Козак Грицько Честахівський”, “Канівська святиня”, “Перший музей Шевченка”, “Дослідник і рятівник шевченкіани”, “Скульптурна шевченкіана”, “Любов і нелюбов до поета”.

У книжці “Повернені шевченківські раритети” подано репродукції з оригінальних гравюр, рукописів, світлин, листів, унікальних видань (першого “Кобзаря” 1840 року та кількох саморобних рукописних “Кобзарів”, які поширювалися серед читачів у другій половині ХІХ ст.), а також інші матеріали, що були вивезені з України в 1943 році. Упорядники свідомі того, що опис документів ще потребує докладнішого опрацювання. Передовсім це стосується атрибуції, датування, визначення автентичності. Однак пропонуване видання має на меті репрезентувати унікальні матеріали, які вважалися втраченими під час воєнного лихоліття, але все-таки були збережені й повернені в Україну, аби збагатити наявну шевченкіану.

Процес повернення цих документів розпочався ще в 1990-і, а завершився тільки 2006 року, коли Українська Вільна Академія Наук у США передала найцінніші матеріали в Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. У передмові зазначено: “З Києва перед

окупацією в 1941 р. не всі шевченківські архіви та музейні експонати були вивезені. Рукописний фонд Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка АН УРСР було евакуйовано до столиці Башкирії Уфи, а експонати Центрального музею Т. Шевченка – до далекого Сибіру, у Новосибірськ. Дещо (дуже мало) було вивезено з фондів будинку-музею, що діяв як перший в Україні музей Шевченка з листопада 1928 р. За тринадцять довоєнних років там було зібрано велику кількість експонатів – рукописів, книг, світлин, рідкісних прижиттєвих видань і меморіальних речей.

Дорогоцінні скарби були залишені напризволяще в Києві. Але біля них залишилися хранителі – директор музею Андрій Терещенко і його дружина Любина та ще кілька працівників, переважно доглядачів. Увесь цей скарб мало не загинув під час вибухів і пожежі на Хрещатику восени 1941 р. Газета “Нове українське слово” 23 грудня 1941 р. подала інформацію “Будинок Т. Г. Шевченка” про вересневі події того року: “Вибухи і пожежа, що охопили весь центр Києва і докотилися майже до самого будинку, неминуче загрожували загибеллю цього музею”. В Україну повернулися шевченківські раритети, але це лише невеличка часточка того, що було зібрано в довоєнні роки, а решту ще треба шукати у США, в Європі. Варто продовжити пошуки у Львові, а потім шукати в Польщі, у Познані...” [2, 4]. Таким чином, історія повернення шевченківських раритетів в Україну видається детективною й майже містичною. Про всі ці шукання і блукання читач зможе довідатися із передмови С. Гальченка, як і про надзвичайно важливу роль А. Терещенка у збереженні цих національних скарбів.

Проте, як це часто буває, національні герої в Україні опиняються в атмосфері підступів і нерозуміння, позбавлені підтримки. “У 1931 році А. Терещенка позбавили улюбленої роботи в музеї і залишили без помешкання, і відтоді почалися поневіряння: довелося вдаватися до випадкових підробітків, навіть рибалити на Дніпрі власноруч сплетеними рибальськими сітками, збирати дрова, підробляти коректором-стилістом. На щастя, Київська філія Інституту Тараса Шевченка замовила

А. Терещенку виготовити мапу “Місця, де бував Т. Шевченко” та дослідити родовід поета. Результатом кількох місяців сумлінної пошукової роботи стала мапа подорожей та професійно намальоване на білому картоні генеалогічне древо родоvodu Шевченка, які стали згодом експонатами Київського будинку-музею Кобзаря. Саме з цим музеєм восени 1941 року А. Терещенко пов’язав свою долю...”

Щоб якимось вижити в голодні 1952–1955 роки, А. Терещенко продавав букіністам свої книжки, перебивався випадковими заробітками” [2, 7]. Це трагічно-драматична історія, яка показує всю брутальність ставлення тогочасної влади до справжніх подвижників.

Мабуть, природно, що скарби національного рівня мають зберігатися всередині держави. Звичайно, це накладає чималу відповідальність і неабиякі зобов’язання. Поява ілюстрованого видання “Повернені шевченківські раритети” – це спроба донесення атмосфери Т. Шевченка до сучасного читача. Сприйняття Шевченка не вичерпується лише текстуальним виміром. Тим більше, що усвідомлення Шевченка, здається, має базуватися й на аналізі його мистецьких робіт. Т. Шевченко був людиною ренесансного стибу; це той тип митця, який виростає з фольклорної космогонії. Око такої людини бачить світ у всій повноті і складності, а тому розум здатний поринати в далекі перспективи майбутнього.

Т. Шевченко пробуджував суспільство від летаргічного сну, але водночас він завжди вмів подавати альтернативу. Поряд із етичною катастрофою в Шевченка є надія на порятунок. Черпаючи матерію творчості з Біблії, Шевченко розумів, що все у світі має здатність до переродження. Усе підкорено закону парності. А тому й воскресіння обов’язково має настати. Головне – уміти побачити прекрасне й усвідомити стадію хвороби. Дорогу здолає той, хто йде.

Розуміння митця пов’язане з розумінням часу, в якому випало жити, з пізнанням близьких і друзів. Зрештою, “Повернені шевченківські раритети” – це також і зафіксована в часі рецепція Шевченка: у виданні подано ілюстрації, які стосуються Канівської святині, першого музею

Шевченка, дослідників і рятівників шевченкіани (зокрема, А. Терещенка, який досліджував сволоки дякової хати в Кирилівці), скульптури Шевченка тощо. Пропонована книжка дає читачеві значно більше, ніж яскраві інсталяції в шевченківському Музеї в Каневі. Вона унаочнює життя Шевченка: життя фізичне і духовне, життя “за життя” і життя по смерті (тобто воскресіння Шевченка в українській культурі). Читач знайде тут унікальні офорти, ілюстрації до “Кобзаря”, фотокопії текстів, написаних рукою Шевченка, посмертну маску Шевченка, що зберігається в Каневі. Кожен зможе відчути, вловити величний (але й не менш трагічний) час, у якому жив Тарас, познайомитися з його друзями, простежити еволюцію становлення шевченківської пам’яті в Україні.

Повернення до Т. Шевченка у XXI столітті – це спроба витворення самої України третього тисячоліття. Інтелектуальне наповнення шевченківських творів не застаріває: у тому джерелі нуртує думка,

яка допомагає не просто вистояти, віднайти себе в тяжкий час, а й побачити майбутнє. Шевченко міг за умов фізичної несвободи створити “Садок вишневий коло хати...”. Цей чарівний вірш написано не в час спокою, а в найтяжчу пору, в яку, проте, Шевченко не звинувачував світ, не скаржився на долю й не жалівся на ворогів. Він писав, створюючи своєю працею красу, яка звеличує людину над буденністю й не дає впасти під тягарем проблем і екзистенційної втоми. До того ж, що важливо, цей маленький “Садок вишневий...” став символічним рятунком України. Хоч би як було тяжко, усе одно треба робити свою справу, іти до мети й не занепадати духом.

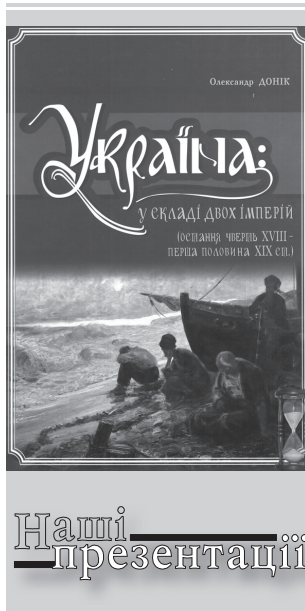
Тому творчість Т. Шевченка актуальна і в наш час, адже вона змушує по-іншому сприймати цінності життя. Ця актуальність не має терміну придатності. Важливо повертатися до Шевченка через новітню рецепцію його творчості, через психологічне переживання його життєвого шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузякіна Н. Хтось має починати! Роздуми про сучасне прочитання п’єс М. Куліша // *Культура і життя*. – 1988. – 16 жовт.
2. *Повернені шевченківські раритети* / Авт. проекту С. Гальченко; упорядкування, наук. опис колекцій, приміт. С. Гальченка, Н. Лисенко. – Дніпродзержинськ: Видавничий дім “Андрій”, 2010. – 288 с., 514 іл.

Отримано 3 квітня 2011 р.

Дмитро Дроздовський
м. Київ

Донік О.М. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.). – К.: Кріон, 2011. – 248 с.; іл.

Європейська історія кінця XVIII – поч. XIX ст. була наповнена революціями, промисловими й політичними переворотами, що призвело до утвердження капіталізму, конкретно наповнюється змістом поняття “Нація”. Доля ж корінного народу України будувалася зовсім за іншим сценарієм, особливо після остаточного розділення між Романовими (Російська імперія) та Габсбургами (Австрія). Це був період політики знищення російською імперією козацької держави – Гетьманщини та Запорозької Січі, оплоту козацької вольниці. На сторінках цієї книжки в науково-популярному викладі читачі познайомляться з цікавими подіями та фактами багатой, часом складної драматичної чи навіть трагічної історії України, а також із людьми, які її творили в період переходу від шляхетсько-козацької до народницької доби. Цікава вона ще й багатими ілюстраціями, що органічно доповнюють зображення історичних постатей, подій, місць.

С.С.